

De nordatlantiske øer og freden i Kiel 1814

AF

OLE FELDBÆK

Dramatiske historiske situationer skaber deres egne billeder. En af de situationer er fredsslutningen i Kiel i januar 1814, hvor Napoleons tidligere marskal Bernadotte som svensk tronfølger gennemtvang opløsningen af den 434 år gamle dansk-norske helstat. I dette vintermørke har den historiske erindring hæget om et lysglimt. Under dages og nætters opslidende forhandlinger, hvor den danske og den svenske forhandler til sidst var ved at falde ned af stolene af træthed, lykkedes det den danske diplomat at overliste sin svenske modpart til at undtage de gamle norske lydlande Grønland, Island og Færøerne fra afståelsen af Norge.

Som Kielerfredens historiker har udtrykt det: »Et afgjort kup udførte Bourke, da han fik Wetterstedt til at gå ind på, at Grønland, Island og Færøerne udtrykkelig blev undtaget fra afståelse sammen med Norge. Wetterstedts historiske kundskaber var så utilstrækkelige, at han virkelig troede på, at disse Nordhavsøer aldrig havde hørt til Norge«. ¹

Atlantehavsøerne blev udtrykkelig undtaget fra afståelsen af Norge ved freden i Kiel. Flere forklaringer har været foreslået. Her er det hensigten at følge disse forklaringer i forskningen og afslutningsvis søge at rekonstruere og begrunde forhandlingsforløbet.

I de første hundrede år stod den danske diplomat som hin enkelte, der ændrede historiens gang.

I den danske diplomat J.G. Rists erindringer – han havde kendt og beundret Edmund Bourke – får Frederik VI.s forhandler tildelt denne rolle. ² Og i sin artikel om Bourke i Dansk Biografisk Leksikon i 1888 giver Edvard Holm opfattelsen al sin autoritet. Om Bourke og forhandlinger-

¹ Georg Nørregaard: *Freden i Kiel 1814*. København 1954, s. 170-71. Hvor intet andet anføres, er trykstedet København.

² G. Poel (udg.): *Johan Georg Rists Lebenserinnerungen*. 1. Gotha 1880, s. 175 og 284-88, og 2. 1884, s. 152 og 284-87.

ne i Kiel skriver Holm: »Han viste under dem Dygtighed og Bestemthed, og det lykkedes ham under den fortvivlede Stilling at opnaa saa taalelige Vilkaar, som det vel var muligt, saaledes f.Ex. at en Del af den dansk-norske Statsgjæld overførtes paa Norge ved dets Adskillelse fra Danmark, og at Færøerne, Island og Grønland bleve ved vort Fædreland«. ³ I sit store afsnit om tiden 1699-1814 i Danmarks Riges Historie fra omkring 1900 nøjes Holm med at konstatere, at øerne blev reddet. ⁴ Men ved afslutningen af sit livsværk, Danmark-Norges Historie, tilskriver han i 1912 Bourkes »kloge og bestemte Holdning«, at øerne blev ved Danmark. ⁵ Også Holms norske fagfælle Yngvar Nielsen fremhæver Bourkes initiativ, omend med mere blandede følelser. ⁶ Og med tiden vokser Bourke yderligere i format. Louis Bobé lader ham i sin store udgivelse af Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds på egen hånd ændre sin intruks på dette punkt. ⁷ Og i Dansk Biografisk Haandleksikon videregiver Bobé i 1920 i sin artikel om Bourke denne diplomatiske dristighed til almenheden. ⁸

Den ensomme diplomats bedrift blev således en del af det alment accepterede billede af helstatens opløsning gennem et helt århundrede. En nuancering af dette enkle og idealistiske billede blev derpå introduceret af ingen ringere end Erik Arup. Forud for forhandlingerne om den dansk-norske overenskomst i 1924, der gav norske jægere adgang til det da ubeboede Nordøstgrønland, udarbejdede han i 1923 en historisk fremstilling beregnet for de danske forhandlere; og året efter blev denne oversigt trykt. ⁹

Som venteligt giver Arup en forstandsklar analyse af begivenhedsforløbet. Han luger ud i tidligere historikers pressede tolkninger af løsevne ord og sætninger; og han afviser Louis Bobés påstand: at Bourke rettede i sin instruks, som uden belæg og rimelighed. Med rette gør han opmærksom på, at der i Kiel udelukkende var tale om en afståelse af fastlands-Norge. Og sluttelig belærer han – ikke uden selvfølelse – sine stuelærde fagfæller om, hvordan politik og diplomati foregår i det virkelige liv. En diplomat følger sin instruks og retter sig efter sin udenrigsministers pålæg. Han handler ikke på egen hånd. Hvormed Arup

³ Bind 2 s. 552-53.

⁴ Bind 4 (u.å.) s. 653.

⁵ Bind 7:2. 1912, s. 477-78.

⁶ Yngvar Nielsen: Kielerfreden. Christiania 1886, s. 20.

⁷ Louis Bobé (udg.): Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds. 8. 1917, s. 400.

⁸ Bind 1, s. 201.

⁹ Erik Arup: Grønland. En historisk Redegørelse. 1924, s. 23-32.

flytter initiativet til de nordatlantiske øers redning fra Bourke tilbage til hans udenrigsminister, Niels Rosenkrantz. Ikke med belæg i kilderne, men ud fra sit historiske virkelighedssyn. At øernes forbliven ved Danmark skyldtes et *dansk* initiativ, anfægter Arup derimod ikke.

Arups nuancering blev noteret. Af Axel Linvald, der i sin artikel om Bourke i Dansk Biografisk Leksikon i 1923 videregiver den lidet iøjnefaldende publikations synspunkter til almenheden.¹⁰ Og i Schultz Danmarkshistorie skriver Linvald i 1942 blot neutralt, at det »lykkedes« at redde de nordatlantiske øer.¹¹ Imidlertid opnåede Arups nuancering ikke videre gennemslagskraft. I 1954 – tre år efter Arups død – lader Georg Nørregaard i sin oven for citerede autoritative afhandling, *Freden i Kiel 1814, den danske diplomat stå alene med palmerne*. Det var Bourke, der med »et afgjort kup« reddede øerne ved at udnytte sin svenske modparts manglende historiske viden. Arups synspunkt nævnes ikke med et ord. På den baggrund er det forståeligt, at Jens Vibæk i *Politikens Danmarkshistorie* i 1964 videregiver traditionens billede af Bourke: »På ét punkt havde Bourke lejlighed til at fejre en virkelig triumf. Det lykkedes ham – takket være den svenske forhandlers manglende historiske kundskaber – at manøvrere således, at de gamle norske lydlande, Grønland, Færøerne og Island, der var kommet ind i monarkiet sammen med Norge, ikke berørtes ved freden og således forblev ved Danmark«. ¹²

I 1979 lanceredes imidlertid en ny og væsensforskellig tolkning. Den kom fra Finn Gad, som i forbindelse med sit livsværk: *forskningen af Grønlands historie* publicerede artiklen 'La Grönlande, les Iles de Fer-røe et l'Islande non comprises'. A new look at the origins of the addition to Article IV of the Treaty of Kiel 1814.¹³ Hans argumentation for at pege på en helt anden initiativtager lyder som følger. Under krigen 1807-14 havde den britiske regering tilladt danske skibe at besejle de nordatlantiske øer på betingelse af, at de løste britisk licens og anløb britisk havn på op- og nedrejsen. I den forbindelse havde den i en Order in Council i 1810 tilkendegivet, at den ikke havde til hensigt at bemægtige sig øerne, som efter krigen skulle tilhøre Danmark. Under fredsforhandlingerne i Kiel varetog den britiske diplomat Edward Thornton sin regerings langsigtede interesser, hvorunder hørte en afbalancering af det styrkede Sverige over for det reducerede Danmark. Derfor ønskede

¹⁰ Bind 3, s. 523-25.

¹¹ Bind 4, s. 274-75.

¹² Bind 10, s. 363.

¹³ *Scandinavian Journal of History*. 1979, 4: 3, s. 187-205.

han atlantehavsøerne tilbage til Danmark. Derfor fik han Wetterstedt til at indføre indskuddet om øerne i traktatteksten. Og derfor måtte den svenske forhandler lyve over for sin egen udenrigsminister og hævde, at initiativet var kommet fra Bourke, som skulle have benægtet, at øerne nogensinde havde hørt til Norge.

Udvidelsen af synsfeltet er principielt værdifuld, og tanken er i sig selv interessant. Imidlertid fremlægges der ikke egentlige kildebelæg hverken fra det danske, det svenske eller det britiske materiale; argumentationen er grundlæggende baseret på antagelser og e silentio-slutninger; og tanken om Edward Thornton som initiativtageren kan ikke betragtes som underbygget eller sandsynliggjort.¹⁴

I 1979 skiltes vandene således i synet på de nordatlantiske øer og freden i Kiel; og siden har to tolkninger stået over for hinanden: et dansk initiativ og et engelsk.

Samme år udsendes bind 2 af Dansk Biografisk Leksikons seneste udgave. Heri skrev Finn Gad artiklen om Edmund Bourke.¹⁵ Almenheden præsenteres her stort set uden forbehold for artiklens tolkning. Og i Finn Gads bog, Grønland, fra 1984 er det ligeledes det britiske initiativ, læseren møder.¹⁶

I de historiske oversigtsfremstillinger, der er udkommet siden 1979, har denne tolkning derimod ikke vundet gehør. I Gyldendals Danmarkshistorie afvises den i 1982 explicit.¹⁷ Og i Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie fra 1990 skriver Claus Bjørn: »Det lykkedes for Bourke under forhandlingerne at få undtaget de gamle norske bilande Færøerne, Island og Grønland«.¹⁸

¹⁴ Tanken synes at være opstået i forbindelse med fundet af en rapport fra to danske embedsmænd, der under deres ophold i London i foråret 1813 meddeler deres personlige tolkning af britisk politik. Hverken fra det britiske, det svenske eller det danske kildemateriale er der dog fremlagt belæg for et britisk politisk engagement i øernes skæbne efter freden; løsrevne ord og sætninger overfortolkes; og varierende stavemåder for Island tillægges afgørende betydning. At den britiske forhandler i Kiel under krigen har været involveret i islandske anliggender (s. 203 og 204), holder endvidere ikke stik. Der er ikke tale om diplomaten Edward Thornton, men om parlamentsmedlemmet Samuel Thornton, der ofte tog ordet i handelsanliggender. Jvfr. Anna Agnarsdóttir: *Great Britain and Iceland 1800-1820*. Unpublished thesis. London School of Economics and Political Science. 1989, s. 239 note 16.

¹⁵ Bind 2, s. 399-400.

¹⁶ S. 206-207.

¹⁷ Bind 4, 1730-1814, af denne artikels forfatter. S. 306: »Heri afstod Frederik VI hele Norge – men takket være tidspresset og den svenske forhandlers ukyndighed udtrykkeligt med undtagelse af Færøerne, Island og Grønland«; og i forskningsoversigten hertil s. 310: I nævnte artikel »argumenterer Finn Gad for, at de nordatlantiske besiddelsers forbliven ved Danmark ikke skyldtes den danske forhandlers snarrådighed, men derimod den engelske forhandlers varetagelse af langsigtede engelske interesser«.

¹⁸ Bind 10, 1800-1850, s. 120.

Idag foreligger der således to tolkninger. Spørgsmålet er, om en fornyet rekonstruktion og analyse af forhandlingsforløbet kan bringe os nærmere til en løsning på problemet.

En svensk politik med det mål at bemægtige sig Norge tager reelt sin begyndelse med Gustav III.s statskup i 1772; og siden løb denne aspiration som den røde tråd gennem svensk udenrigspolitik.¹⁹ Under opmarchen til Napoleons felttog mod Rusland i foråret 1812 traf både Danmark og Sverige valg, der skulle blive afgørende for Norges skæbne. I marts fornyede Danmark sin traktat med Frankrig, hvori Napoleon gentog sin garanti fra 1807 af helstatens territoriale integritet. Og i april opnåede Sverige Ruslands tilsagn om støtte til erhvervelse af Norge. Napoleon tabte krigen mod zaren, allerede før han nåede Moskva. Og i december 1812 – samtidig med at de patetiske rester af Den store Armé flygtede over Njemens is forfulgt af zarens kosakker – blev Frederik VI præsenteret for Sveriges og Ruslands krav om at afstå Norge imod kompensationer i Nordtyskland. Et krav kongen kategorisk afviste.

Napoleon blev Napoleonskrigenes store taber. Gennem året 1813 blev Frederik VI derfor med stigende intensitet stillet over for Sveriges krav om Norge. Og den 7. januar 1814 kapitulerede kongen og underskrev fuldmagten for Edmund Bourke til at rejse til kronprinsens hovedkvarter i Kiel og afstå hele Norge imod Svensk Pommern og Rygen.

Norge havde således helt konkret været stridens æble mellem Sverige og Danmark fra foråret 1812 til januar 1814. Forskellige former for afståelse havde i det tidsrum været foreslået. For forståelsen af forhandlingsforløbet i Kiel er det imidlertid vigtigt at understrege, at hverken Danmark eller Sverige og dets allierede på noget tidspunkt i løbet af de 22 måneder havde været i tvivl om, hvad Norge var. Norge var – ganske enkelt – fastlands-Norge. Dannede mennesker vidste, at de nordatlantiske øer var kommet til Danmark med Norge i 1380. Det er korrekt – som hævdet af Finn Gad – at de nordatlantiske statsdele traditionelt administreredes gennem de norske kontorer i Danske Kancelli og i Rentekammeret.²⁰ Men Finn Gad har også ret i at understrege, at søfar-ten og handelen på Nordhavet foregik gennem København.²¹ For Islands og Færøernes vedkommende havde den gjort det siden omkring 1600, og for Grønlands siden omkring 1740. Og selv om besejlingen af

¹⁹ Om begivenhedsforløbet: Ole Feldbæk: Frederik VI og Norge i januar 1814, i (norsk) Historisk Tidsskrift 1995:3. Specielt om forhandlingerne i Kiel, se Georg Nørregaard: anf. arb.

²⁰ Finn Gad: anf. arb. s. 190.

²¹ Ibid.

Island – og Finmarken – i 1787 var blevet givet fri for alle kongens undersåtter, foregik den overvejende del af farten fortsat gennem København. Aktuelle bånd mellem Norge og de nordatlantiske øer hævdede ingen i 1814.

I Bourkes instruks af 7. januar 1814 om afståelsen af Norge brugtes udtrykket »tout le Royaume de Norvège«.²² Den 8. januar drøftede Bourke og udenrigsminister Niels Rosenkrantz de problemer, der kunne komme op under de forestående forhandlinger.²³ Og den 9. begav Bourke sig afsted. Han ankom til Kiel den 10. januar om aftenen, hvor han havde sin første samtale med den svenske forhandler, hovkansleren Gustav af Wetterstedt. De følgende fire dage førte Bourke derpå næsten uafbrudt forhandlinger med Wetterstedt og med Edward Thornton. Det var en kamp sætning for sætning og ord for ord; den svenske og den britiske forhandler konfererede løbende indbyrdes; og alt blev forelagt kronprins Carl Johan til godkendelse. De tre forhandlere var endvidere vel vidende om, at Carl Johan som øverstkommanderende for nordarméen var under meget stærkt pres fra sine allierede for at fortsætte forfølgelsen af Napoleon. En taktisk svaghed, som Bourke meget bevidst udnyttede til at afpresse sin svenske modpart detailindrømmelser.

Den centrale artikel 4 om Norges afståelse var i det af Bourke fremlagte traktatudkast ganske kort og brugte ligesom instruksens udtrykket »tout le Royaume de Norvège«.²⁴ Det oprindelige svenske traktatudkast var hér langt fyldigere. Det definerede »le Royaume de Norvège« som de norske amter: »les Baillages ci-après spécifiés, ceux de Christiansand, de Bergenhuus, de Aggershuus et de Trondhiem, de Nordland et de Finnmarken, jusqu'aux frontières de l'Empire de Russie«. Det traktatudkast, som Wetterstedt lagde frem, og som Bourke accepterede som arbejdsgrundlag for forhandlingerne, var dog blevet rettet i forhold til forlægget på et meget markant punkt. Oprindeligt havde der stået, at Norge skulle inkorporeres i Sverige. Men det havde Wetterstedt rettet til, at »ces Baillages, embrassant la totalité du Royaume de Norvège« skulle afstås »à S.M. le Roi de Suède, et formeront un Royaume, réuni à celui du Suède«. Med denne rettelse opfyldte Carl Johan de løfter, han siden sin ankomst til Sverige i 1810 havde givet nordmændene.²⁵ Politisk var ændringen til

²² Instruks for Bourke 7. jan. 1814, i Yngvar Nielsen: *anf. arb.* s. 41.

²³ 8. jan. 1814. Bourkes optegnelser om en konference med Rosenkrantz. *Danske Magazin*. 5:4. 1898-1901, s. 140.

²⁴ Traktatteksterne er sammenstillet i Oscar Alin: *Den svensk-norska unionen. Uppsatser och aktstycken*. 1. Stockholm 1889. Bilagor, s. 12-15.

²⁵ Se herom Carl Johan och Norge 1810-1814. *Unionsplanerna och deras förverkligande*. Lund 1957, af Jörgen Weibull, der dog ikke kommer ind på problemet omkring de nordatlantiske øer.

Danmarks fordel. Bourke anfægtede den da heller ikke; og Frederik VI og Rosenkrantz ses ikke at have reageret, da de fik den færdige traktat forelagt.

Den svenske definition af kongeriget Norge blev fastholdt gennem hele forhandlingsforløbet og blev optaget i den definitive traktattekst – med en uddybende henvisning til den kirkelige opdeling – som »les évêchés et baillages ci-après spécifiés, ceux de Christiansand, de Bergenhuus, d'Aggerhuus et de Trondhjem avec le Nordland et le Finmarken jusqu'aux frontières de l'empire de Russie«. ²⁶ I den officielle danske oversættelse: »Kongeriget Norge, nemlig til de her opregnede Bispedømmer og Stifter: Christiansand, Bergen, Aggershuus og Trondhiem med Nordlandene og Finmarken lige indtil Grændsen af det Russiske Rige«. ²⁷

Nogen uenighed om definitionen af det Norge, som Frederik VI afstod, herskede der således ikke mellem Bourke, Wetterstedt, Carl Johan og hans rådgivere – og Thornton.

Ikke desto mindre blev der i den definitive traktattekst på en sprogligt klodset måde indskudt: »– la Grönlande, les îles de Færø et l'Islande non comprises –«. I den danske tekst: »– Grønland, Færøerne og Island ikke deri indbegrebne –«. ²⁸ Til trods for at den omhyggelige præcisering af hele kongeriget Norge jo ikke medtog stiftamtet Island eller bispedømmet Island. Men sådan blev ordlyden i artikel 4 i den fredstraktat, som efter skravernes renskrift blev undertegnet af de tre trætte forhandlere i Wetterstedts kvarter i Kiel den 15. januar klokken tre om morgenen.

Wetterstedt har selv forklaret og begrundet indskuddet i sin depeche den 16. januar til udenrigsminister Lars von Engeström i Stockholm: »Malgré que l'Islande, la Groenlande et les îles de Ferrøe n'ont jamais appartenu à la Norvège, Mr. de Bourke a désiré, et je n'ai pas cru devoir me refuser, qu'on en fit une mention spéciale dans l'Art. 4 du Traité«. ²⁹ Angiveligt har han bøjet sig for Bourke, selv om han personligt fandt indskuddet overflødig. Og i sagens natur kan det vanskeligt have været andre end Bourke, der har argumenteret med, at de nordatlantiske øer aldrig havde hørt til Norge.

Bourke brugte tiden, mens skriverne renskrev traktaterne, til om aftenen den 14. januar at forfatte en foreløbig indberetning til sin udenrigsminister; og samme aften skrev han et privat brev til Rosen-

²⁶ Danske Traktater efter 1800. 1:1. Politiske traktater. 1800-1863. København 1877. Udg. af Udenrigsministeriet, s. 61-62.

²⁷ Schous Forordninger. 17. 1814-17. 1818, s. 25.

²⁸ Som note 26 og 27.

²⁹ Yngvar Nielsen: anf. arb. s. 51.

krantz.³⁰ I ingen af de to skrivelser nævnte han indskuddet om de nordatlantiske øer med et ord. Det har undret historikerne. Og for så vidt med rette. Men ser man, hvad han *nævner* i sine to skrivelser, bliver udeladelsen forståelig. Han koncentrerede sig nemlig om, hvad han selv betragtede som det væsentligste – og hvad han forventede, at Rosenkrantz og kongen var mest spændte på at få at vide. I forbindelse med traktaten med Sverige skrev han om Holstens rømning, statsgældens deling og øresundstolden samt om de to hemmelige artikler: om kongens private ejendom grevskabet Laurvig, og om Carl Johans betaling af en million rigsdaler. Og i forbindelse med traktaten med England skrev han om tilbagegivelsen af de vestindiske og indiske kolonier, afståelsen af Helgoland, subsidierne til det danske korps mod Napoleon, og Thorntons kategoriske nej til at give flåden tilbage. I forhold hertil var indskuddet om de nordatlantiske øer kun at betragte som en præciserende definition af kongeriget Norge. Hvis øerne var blevet afstået, vidste Rosenkrantz, at Bourke ville have indberettet det.

Men der var andre, der lagde vægt på det indskud, han havde fået anbragt i fredstraktatens artikel 4. Det gjorde den danske udenrigsminister. Og det gjorde den svenske, omend af diametralt modsatte grunde.

I et brev, som ikke hidtil har været inddraget i debatten, giver Rosenkrantz den 17. januar over for vennen Ernst Schimmelmänn helt umiddelbart udtryk for sin lettelse.³¹ »Il a été sauvé ce qui a été possible de sauver[,] entre autres l'Islande, la Gronlande et les îles de Ferrôe«. Et udsagn og en formulering, der vanskeligt kan tolkes anderledes, end at udenrigsministeren havde betragtet det som en mulighed, at Carl Johan kunne have krævet øerne, og at Bourke kunne være blevet nødt til at imødekomme kravet.

Den danske udenrigsminister var derfor tilfreds med sin forhandler. Hans svenske kollega var derimod langt fra tilfreds med *sin*.

Da Lars von Engeström den 5. februar besvarede Wetterstedts tre depecher af 16., 18. og 22. januar, var det Bourkes indskud og Wetterstedts forklaring, han først af alt slog ned på og kritiserede.³² Misfornøjet indledte han sit brev: »Man har haft orätt om man försäkret Herr Baron, att Grönland och Island icke varit tillhörigheter till Konunga Riket Norrige. Dessa öar äfvensom Orckenöarne hafva erhållit sina inbyggare från detta land, och Island jemte Grönland hafva aldrig varit något annat

³⁰ Danske Magazin. 5:4. 1898-1901, s. 146-48 og 148-49.

³¹ Ibid. s. 154. I Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds. 8. 1917, s. 400 henviser Louis Bobé til brevet i en personalhistorisk kontekst.

³² Högkvarteret 1813-1814, vol. 5. Riksarkivet. Stockholm.

land undergifne«. Om øerne skrev Engeström: »De äro vist af föga vigt uti den Politiska Vågskålen, men hadde kunnat vara interessanta för Götheborgs handel, och det är för Köpenhamns skuld, som Bourke velat hafva dem undantagne«.

Og fra udenrigsministerens side var dette ikke ment som en diskret påmindelse. Til Carl Johan skrev han dagen efter: »Je vois par une depeche du Baron de Wetterstedt qu'on lui a assuré qu'*Island et Grönland* n'ont jamais appartenu à la Norvege. C'est pourtant absolument contraire a la verité. Leur population est venue de la Norvege, et ces deux isles n'ont jamais appartenu qu'à ce Royaume, Ceci est prouvé par tous les historiens et même par des actes publics. C'est pour le commerce de Copenhague que Monsieur Bourke a désiré leur exception«.³³

Hvorvidt den svenske udenrigsminister virkelig har ment, at det havde været realistisk at kræve de nordatlantiske øer som en historisk del af Norge, eller om reprimanden til Wetterstedt og klagen til kronprinsen snarere var et led i en indre svensk magtkamp, lader sig ikke afgøre på dette grundlag.

I sit private brev til Rosenkrantz sent om aftenen den 14. januar havde Bourke givet udtryk for sin udmattelse – og for sin bekymring, indtil han modtog et brev med de fire ord: »le Roi est content«.³⁴ Han skulle dog snart få vished for, at Frederik VI og Rosenkrantz var enige om, at han havde gjort alt hvad gøres kunne, og reddet hvad reddes kunne. Den 22. januar blev han gehejmekonferensråd, og tre måneder senere fik han den eftertragtede post som gesandt i London. I 1819 blev han ophøjet til lensgreve. Og året efter gik han til Paris som Frederik VI.s overordentlige gesandt og befuldmægtigede minister ved Hans allerkrædigste Majestæt kong Ludvig XVIII.s hof i Tuileriesne.

Rekonstruktionen af forhandlingsforløbet i januar 1814 kan nu konfereres med forskningen og dens forskellige tolkninger.

Om en britisk indflydelse oplyser forløbet intet. Grundlæggende skal et britisk engagement da også søges i det britiske materiale – hvor Finn Gad har søgt forgæves. De dansk-svenske forhandlinger og det danske og svenske materiale rummer ikke antydninger af et sådant britisk engagement i de nordatlantiske øers fremtid.

Det væsentligste resultat af rekonstruktionen af forhandlingsforløbet er, at de nordatlantiske statsdele overhovedet ikke blev reddet for Danmark i Kiel i 1814. Hverken af Bourke eller af Rosenkrantz – eller for den

³³ Konung Karl XIV Johans papper. K 1026. Ibid.

³⁴ Som note 30, s. 149.

sags skyld af nogen som helst anden. De stod nemlig slet ikke på afståelsesdagsordenen. Helt tilbage fra Sveriges præsentation af kravet i 1812 og til den svenske forhandlers fremlæggelse af sit traktatudkast i Kiel havde det stået klart for alle – og ingen anfægtede det – at Norge var identisk med fastlands-Norge. Og som sådan var Norge da også udtømmende defineret i det svenske traktatudkast. Ingen havde hævdet, at Frederik VI også skulle afstå øerne, blot fordi de i en fjern fortid havde hørt til Norge. For Englands vedkommende kan det i den forbindelse erindres om, at det her handlede i overensstemmelse med dets generelle fredspolitik, der indebar en tilbagegivelse af alle de områder og besiddelser, som det under krigen havde besat eller på anden måde tiltaget sig kontrollen over. Hvad England beholdt, var alene nogle få strategiske støttepunkter: Malta, Kap Det gode Håb, Mauritius og Ceylon – og den holstenske ø Helgoland, som det overlod Tyskland i 1890 i bytte med Zanzibar.

Derfor var en omtale af øernes skæbne heller ikke påtrængende nødvendig for Bourke, da han om aftenen den 14. januar underrettede Rosenkrantz om fredstraktaternes vigtigste bestemmelser. Alligevel udtrykte Rosenkrantz som nævnt en umiddelbar lettelse, da han ved modtagelsen af traktaten fik vished for, at Bourke havde reddet øerne for Danmark. Denne tilsyneladende inkonsekvens lader sig formentlig bedst forklare med det russiske ordsprog: frygten har store øjne. Under revolutions- og Napoleonskrigene havde alt kunnet ske. Stater var forsvundne og dynastier styrtet sammen. Og endnu i januar 1814 var den storpolitiske situation helt uoverskuelig. Vi ved, at Rosenkrantz og Bourke den 8. januar umiddelbart før forhandlerens afrejse til Kiel drøftede de vestindiske øers tilbagegivelse og diskuterede mulige krav om afståelse af Helgoland og Anholt.³⁵ Det er utænkeligt, at de ikke også ved den lejlighed har talt om de nordatlantiske øer, som ovenikøbet havde været beskyttede af England under hele krigen. Og når det drejer sig om to så professionelle og enstænkende diplomater som Rosenkrantz og Bourke, er endelig spørgsmålet om initiativet til indskuddet i traktaten måske i virkeligheden meningsløst.

Andre resultater af rekonstruktionen af forhandlingsforløbet er i sagens natur mindre markante, men fortjener dog at nævnes.

Fra norsk side er Bourke blevet kritiseret for at lyve, fordi han over for Wetterstedt argumenterede med, at øerne aldrig havde hørt til Norge. Nu løj den tids diplomater normalt ikke – af den simple grund, at de derved satte deres professionelle troværdighed over styr. Men også for

³⁵ Som note 23.

dem var statens frelse den højeste lov. »Salus publica Suprema lex«, som kancellipræsident Kaas havde udtrykt det den 3. december 1813, da han og de øvrige tro mænd skulle rådgive Frederik VI om Sveriges krav om en afståelse af Norge.³⁶ Den historiske misinformation *må* være kommet fra Bourke, som altså i den situation fandt den nødvendig.

Wetterstedt på sin side *lod* sig misinformere – ovenikøbet på et punkt, hvor historiske argumenter i virkeligheden var ligegyldige. For det konkrete var jo, at Carl Johan ville have fastlands-Norge. Det fik han. Og han godkendte indskuddet. Wetterstedt gav sig i den forbindelse en unødvendig blottelse over for sin udenrigsminister ved at gengive Bourkes argument og sin egen implicite accept af det. I tidens slebne diplomatiske sprog: »une confidence déplacé et gratuite«.³⁷

Hvorvidt indskuddet om de nordatlantiske øer fik nogen umiddelbar politisk betydning, er vanskeligt at sige. I de følgende års langtrukne forhandlinger om statsgældens deling og om øresundstolden *kunne* Sverige have brugt øernes historiske tilhørsforhold til Norge i et taktisk øjemed. En sådan taktik afskar Bourkes indskud Sverige fra at benytte. Og måske var det derfor, han insisterede på det. Men hundrede år senere *fik* det betydning. Da det unge Norges søgen efter livsrum i det gamle norrøne ekspansionsområde gav indskuddet politisk og folkeretlig aktualitet. Og hvor Staunings regering med Kieltraktaten i hånden kunne dokumentere, at de nordatlantiske øer i 1814 udtrykkeligt blev undtaget fra enevoldskongens afståelse af Norge.

³⁶ Danske Magazin. 5:4. 1898-1901, s. 21.

³⁷ Udenrigsminister Christian Bernstorff 3. juli 1798 i chifre til grev Wedel Jarlsberg i London. Jvfr. Ole Feldbæk: Dutch Batavia Trade via Copenhagen 1795-1807. A Study of Colonial Trade and Neutrality. Scandinavian Economic History Review. 21:1. 1973, s. 60.